

Den dobbelte mand

Om Gian Maria Volonté

Fra slutningen af marts og til begyndelsen af maj kører Det Danske Filmmuseum en serie med den spændende italienske filmkunstner. Han døde desværre i slutningen af '94, men for mange fans vil han i kraft af sine film altid leve.

I december 1985 så jeg et glimt af en ryg og en nakke på lang afstand i folkemængden under den latinamerikanske filmfestival i Havana. Jeg genkendte dem straks som Gian Maria Volontés, selv om jeg ikke anede, at han var til stede på festivalen. Han havde lige deltaget i indspilningen i Columbia af Francesco Rosis *Historien om et bebudet mord* efter Garzia Marquez' novelle, og det var naturligt at finde ham blandt festivalens officielle gæster sammen med Jack Lemmon og Robert de Niro.

Sommeren 87 så jeg *Historien om et bebudet mord* i Rom. Da den siden havde premiere i Danmark, måtte jeg give de danske anmeldere ret. Filmen var ikke vellykket, men det var ikke Volontés fejl. Hans beherskede spil i rollen som fortælleren af blodhævnshistorien stod i dyb modsætning til den svulstige form, filmen gav den. Det første, man ser til ham i et af de indledende billeder, er hans ryg, og da gik sandheden af det gamle ord, at en god skuespiller spiller lige så meget med ryggen som med ansigtet, op for mig i sin fulde betydning. Holdningen, den tøvende gang, måden han bevæger skuldrene på, altsammen udtrykker hans alder og blandede følelser over for den rejse og det erindringsprojekt, han har begivet sig ud på.

Gian Maria Volonté kunne spille med det hele, hænderne, kroppen, ansigtet, den dybe stemme, snart blød, snart dyb og lidt rå, øjne, som kunne skifte farve. Det lyder som en forelsket fans bekendelse til sit idol. Første led passer meget godt, men Volonté var i sandhed ikke typen på et idol – lavstammet og ikke speciel

af Susanne Fabricius

smuk at skue. Men mandens skulpturelle løvehovede, hans koncentrerede, bevidst årvågne blik, som med alderen fik en vis mildhed, hans adræthed, som både var et åndeligt og et fysisk fænomen, samlede sig i det, man plejer at kalde udstråling, et lidt tomt og banalt ord i denne forbindelse.

Nu er han død af et hjerteanfald i en alder af 61 under indspilningen af Theo Angelopoulos' *Odyseus blik*, hvor han spiller en direktør for et filmarkiv, på jagt efter en forsvunden film i ruinerne i Sarajevo. I følge manuskriptet skulle den gamle filmsker selv afgå ved døden i løbet af filmen.

En mand i flammer

Sit gennembrud på film fik Volonté i *Un uomo da bruciare* (En mand i flammer, 62) om den sicilianske arbejder Salvatore Carnevale, som forsøgte at organisere sine fæller i en fagforening og måtte ende sine dage for mafiaens kugler. Det var brødrene Tavianis anden film, resultatet af et samarbejde med dokumentaristen Valentino Orsini. Dens emne var taget ud af virkeligheden, både bogstaveligt og mere alment, i de syditalienske bønders og arbejderes elendige levevilkår. Samtidig er den en hyldest til det sicilianske landskab, som Volonté synes at være groet ud af. Han ligner her som 29 årig med yppige sorte krøller og sit sjove trekantede ansigt en ung satyr, men en satyr, som også kan blive be-

drøvet. På et tidspunkt, hvor det absolut ikke var *comme il faut* for mænd (på film), ser man ham flere gange græde. I en scene er Salvatore i biffen; han er opslugt af filmen til det neglebidende. Det opslugte, det politisk engagerede og forbundetheden med hans lands historie og kultur kom til at bestemme hele Volontés liv og karriere, som danner en sjælden enhed.

Volonté blev født i en velhavende milanesisk familie i 1933, brød med sin borgerlige baggrund og turnerede som 18-årig med en teatergruppe i Italien. I 57 udgik han fra en skuespillerskole i Rom og spillede 50'erne igennem et bredt teaterrepertoire fra Shakespeare til Brecht og havde succes i forskellige TV-udgaver af Tjekov. Han var i en periode knyttet til Piccolo Teatro i Milano, som fortrinsvis spillede samfundskritisk dramatik. Sammen med Orsini og Taviani-brødrene grundlagde han Teatro Crýnaca i Pisa, hvor arbejdere og studenter spillede sammen.

Det politisk engagerede teater genoptog Volonté i 69, hvor han grundlagde to amatørteatergrupper i Roms arbejderkvarterer, Trevi-Campo Martio og Trastevere. Her iscenesatte han et 'Mysterie-spil' over de store strejker i 72, som også var emne for hans reportagefilm *La tenda in piazza* (Teltet på pladsen, 72).

Volonté havde været organiseret kommunist siden sin ungdom, men meldte sig ud efter en periode som byrådsmedlem i Rom. Han kunne ikke forbinde sit politiske engagement med den politiske karriere han fik stillet i udsigt. Siden meldte han sig dog ind i PDS, den reformerede udgave af kommunistpartiet.

I 1960 debuterede han på film i en birolle i krigsfilmene *Sotto dieci bandiere* (Under ti flag, Duillo Colletti). Herpå fulgte en række biroller i mere eller mindre kommercielle film. I 62 medvirkede Volonté i den semi-dokumentariske *Fire dage i Na-*

poli af Nanni Loy, som i en kollektiv form beskriver napolitanernes oprør mod tyskerne i 43. Filmen vakte officiel tysk harme, men stor begejstring blandt danske kritikere. Ligesom *Uomo da bruciare* lader den til at videreføre den neorealistske tradition i italiensk film, hvilket gælder mange af de film, Volonté medvirkede i.

Sadister med bløde punkter

Men i 1964 tager Volonté et stort skridt bort fra frelsthedens snævre sti og ud på kommercialismens brede landevej, fra at spille de gode til at personificere den pure ondskab, i Sergio Leones *Per un pugno di dollari* (En nævefuld dollars), hvor instruktøren og den ene hovedrolleindehaver optræder under dæksnavne – Leone som Bob Robertson og Volonté som John Wells. I den efterfølgende *Per qualche dollaro in piu* (Hævn for dollars, 66) er identiteten afsløret. De to film er skåret over den kendte læst – en navnløs gunslinger (i Clint Eastwoods skikkelse) skal skille et lille samfund af med en ærkeskurk, begge af mexicansk herkomst og med bløde punkter, snu, brovtende og lidt dumme. I en mindre kendt spaghetti-western, *Quien sabe?* (Gringo desapareado, 67) havde instruktøren, Damiano Damiani, indsmuglet et politisk budskab, men også her er Volonté en mexicansk røverbandit.

I 1968 spiller han igen en bandleder, denne gang i sin hjemby. Carlo Lizzianis *Banditi a Milano* er tilsyneladende mere kritisk i sin behandling af vold og kriminalitet, men samtidig ekstremt voldelig selv. Filmen bygger på samtidige begivenheder og skal have et dokumentarisk præg.

1970 – et stort år – anklager og anklaget

I en alder af 37 får Volonté sin mest sataniske rolle, den neurotiske politichef i *Indagine su un cittadino al di sopra di ogni sospetto* (Undersøgelse af en borger hævet over enhver mistanke, Elio Petri). Samme dag som han bliver overført fra drabsafdelingen til afdelingen for politisk kriminalitet, myrder han sin elskerinde for at bevise, at han er 'hævet over enhver mistanke'. Volonté fremtræder her glatfriseret og -barberet, grimaserende og gestikulerende i en stil, han havde afluret italienske øvrighedspersoner, en magtens mimik og truslernes kropssprog – ikke fjernt

fra en gangsters. Som en replik lyder "Vi politifolk ender med at ligne forbrydere".

Den samme filosofi styrer Jean-Pierre Melvilles *Le cercle rouge* (Den røde cirkel). Allerede i den indledende scene kan man ikke skelne dem fra hinanden; de er lænket sammen med håndjern og ens klædt. På sin flugt møder Volonté en nylig løsladt kollega, og sammen med en tidligere politimand udfører de det perfekte kup. Ud over at være en opvisning af stjerner i deres bedste form er filmen et misantropisk credo. "Der findes ikke uskyldige. Menne-sker er skyldige", siger en ældre, politimand. I alle Melvilles film er politi og forbrydere ét fedt. Her udfører deltagerne i den lille bande et job med samme punktighed som politiet.

Samme år indledte Volonté det legendariske samarbejde med Francesco Rosi. *Uomini contro* (Ingenmandsland) er en af de mest overbevisende protester mod krig, som er lavet på film. Under I. verdenskrig kæmper en deling italienske soldater mod østrigerne om noget, de selv kalder en stenbunke. Men i den store birolle som en løjtnant er Volonté snarere oppe imod en kadaverdisciplin uden formål, mod forbedrede generalers æresbegreber, som ikke respekterer de meniges ære. Han bliver dræbt under et slag – desværre allerede i midten af filmen – lige efter at have råbt: "Stands! Dette er fattiglusenes krig mod fattiglusene".

I Giuliano Montaldos *Sacco og Vanzetti* er vi vidner til systemets kamp mod fattiglusene. Her spiller Volonté Vanzetti efter tidligere at have spillet Sacco på scenen. I 1920 blev to italienske immigranter i USA, socialisten Sacco og anarkisten Vanzetti, dømt for væbnet røveri og mord og henrettet i 27. Sagen vakte i sin tid stor opstandelse, men først i 1977 blev de to officielt renset. Man spørger sig selv, om ikke filmen har bidraget til denne frikendelse med 50 års forsinkelse.

I 73 spillede Volonté titelrollen i en anden film af Montaldo, *Giordano Bruno*, en anden historisk martyr. Filmen har aldrig gået i Danmark, men er efter omtalerne at dømme en fuldgyldig Volonté-film, kritisk debatterende italiensk historie.

Magt og afmagt

Samarbejdet med Petri var begyndt i 1966 med *A ciascuno il suo*, hvor han

spillede en mand i forgæves kamp mod den sicilianske mafia, fortsatte med *Undersøgelse af en borger ...* og allerede igen i 71 med *La classe operaia va in paradiso*, som ikke har været vist i danske biografer. Her spiller Volonté den norditalienske arbejder Lulu, der er mærket af sit monotone arbejde, men henrykt kaster sig ud i forbrugeriisme, indtil han mister en finger i en maskine. Tilsyneladende en sort humoristisk film, som også forholder sig ironisk til venstre-flojen.

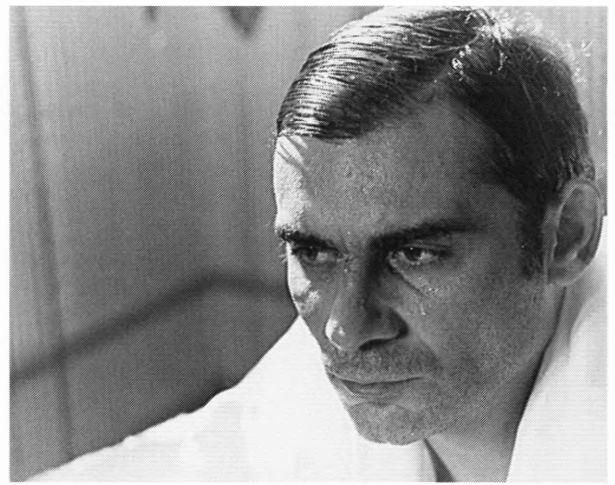
Samme år fornyede han også sit samarbejde med Rosi i *Il caso Mattei*, hvor han spillede rollen som den italienske olie fyrste, der omkom i sit private fly i 62. Officielt var det en ulykke, men der har været teorier om et attentat. Igen er Volonté en sammensat karakter, et magtmenne-ske, parat til at dele med ringere stillede, i hans eget land eller med de olieproducerende lande.

I 73 finder vi atter Volonté som en magtfigur i en film af Rosi, *A proposito Lucky Luciano*. Mafiabossen Charles Luciano, alias Salvatore Lucania, fik i 37 en dom på 30-50 års fængsel, men blev løsladt i 46 og udvist til Italien, hvor han fortsatte sit uvæsen med base i Napoli. Volonté fremstiller ham som en nok lidt afstumpet, men egentlig ganske almindelig borger, mindre skurkagtig end politichefen i *Undersøgelse af en borger ...*

En borger af en anden kaliber spiller han i Petris *Todo modo* (76), efter en roman af Leonardo Sciascia, en politisk lignelse, hvor hovedpersonen M skal være billede af Aldo Moro, lederen af de kristelige demokrater. Et par år senere i marts 78 blev Moro kidnappet og dræbt af De røde Brigader. I 86 fik Volonté igen lejlighed til at portrættere præsidenten for sit land og lederen af et parti, som han måtte anse for dybt reaktionært. Det blev gjort med stor indlevelse i Giuseppe Ferraras *Il caso Moro*.

Retfærdighedens milde vogter

I 70'erne tynder det ud i Volontés filmroller; i slutningen af årtiet gennemgik han en stor lungeoperation og sloges siden med et dårligt helbred. Men det forhindrede ham ikke i at lægge krop og ansigt til det, som skulle blive én af de smukkeste europæiske TV-serier nogen sinde, *Rosis Cristo si è fermato a Eboli* (Kristus standsede ved Eboli, 79), som bygger på Carlo Levis selvbiografiske ro-

Side 36: Fra 'En nævefuld dollars'. Denne side (øverst til højre): Fra 'Undersøgelse af en borger hævet over enhver mistanke'. Venstre: Fra 'Banditi a Milano'. Nederst: 'Den røde cirkel'.

man af samme navn. Levi var uddannet læge, men arbejdede som maler. På grund af antifascistisk virksomhed blev han idømt 3 års forvisning til en isoleret landsby på grænsen mellem det nordlige og sydlige Italien, et sted hvor livet levedes uberørt af tidens gang. Bogen/serien beskriver Levis ophold i dette forunderlige samfund og de mennesker, han lærer at kende – et møde mellem en borgerlig kultur og en bondekultur.

Serien, som også findes i en spillefilmsudgave, blev begyndelsen til en ny æra i Volontés værk. I de af hans senere film, som jeg har haft mulighed for at se, fremtræder han som en medvidende, aktiv iagttagere – den rolle, han også spiller i *Historien om et bebudet mord* (87).

I Claude Goretta's *La mort de Mario Ricci* (84) spiller han en invalideret TV-journalist, der opsøger en tysk forsker med speciale i den 3. verden i en fjern landsby i Schweiz. Her bliver han involveret i de mystiske omstændigheder bag en dødsulykke. Filmen handler om at tage ansvar, både i nære og fjerne sammenhæng, om ikke at lade sig overvælde af desillusion.

Med et års mellemrum medvirkede Volonté i to film baseret på romaner af Leonardo Sciascia, Gianni Amelios *Porte aperte* (90) og Emidio

Grecos *Una storia semplice* (91). I begge film er vi tilbage på Sicilien, og begge handler om en ældre mands indgriben i opklaringen af en forbrydelse. Han repræsenterer en desillusioneret, men alligevel retfærdighedssøgende utrættelighed.

Han nåede at afslutte optagelserne til en film, som endnu ikke er færdig, Michele Placidos *Un eroe borghese*. Jeg har ingen anelse om, hvad den handler om, men titlen – en borgerlig helt – dækker meget godt indholdet i de to Sciascia-filmatiseringer.

At inkarnere en tidsånd

Med få undtagelser beskriver Volontés film italiensk kultur og historie. Rækken af faktisk eksisterende personer i hans register er lang: Salvatore Carnevale, Vanzetti, Luciano, Giordano Bruno, Enrico Mattei, Aldo Moro og Carlo Levi. Blandt dem er undertrykkere og undertrykte, helte og forbrydere, men aldrig i forenklet form. I *Kristus standse...* behandler Levi en gammel mand, en tidligere røver, og han beskriver siden røverbænnet med disse ord over for byens fascistiske borgmester: "Hvorfor betragter bønderne" røverne som helte. Fordi kun sådan kunne de forsvare sig mod en anden kultur, der er fjendtligt indstillet over for dem, og som – uden

at forstå dem – altid undertrykker dem'.

Selv om Volonté aldrig var i tvivl om, hvor hans sympati lå på det politiske plan, var han en for stor menneskekender og -ven til at udlevere sine personer af en anden observans. Han repræsenterer en nuancering, som er sjælden i politiske film. Som italiensk politik fremstår i dag, hvor højrefløjen fejrer triumfer, må man sende ham mange varme tanker. Men ingen tvivl – han ville også have kunnet yde en Silvio Berlusconi eller en Umberto Bossi retfærdighed på lærredet, når deres tur kommer.

Han var lige så meget af en auteur som de store instruktører, Petri og Rosi, som han samarbejdede med. Han har givet den samfundsanalyserende italienske film et ansigt i dens glansperiode.

Kilder:

Guy Braucourt: Gian Maria Volonté Talks about Cinema and Politics. in: Cineaste. Vol. 7, 1, 1975.

Jelisaweta Wiktorowa: Das Phänomen Volonté. in: Film und Fernsehen. 1 & 2, 1980.

Gary Crowds & Dan Georgakas: Acting and the Collective Filmmaking Experience. An Interview with Gian Maria Volonté. in: Cineaste, vol. 15, 1, sept. 1986.

Nekrologer i la Repubblica og la Stampa, begge 7-12-1994.